

Үсн хойр холван шаху

ӨТНН БОЛВ

Академик Т. Д. Лысенко сөрдж кесн

дамшлтнн ашмуд

Академик Т. Д. Лысенко биологин гол төрмүдәр кәдл-мш кехләрн эврәннн нәкцл улс-ларн хамдан, өткн үстә үкрмүд гаргългьар куцәннэгьүстә дамшлт кев. Эн кәдлмш олт-әмтнә эдл-ахун ик чинртә, дакад эн теоретическ кесг ик йилгьвртә хамцнэгьү тәр хагьлх аргь учраджана.

Ленинск уулмуд. Энүнд Т. Д. Лысенкон гардврта, СССР-н науксин Академин генетикин институтин сөрдж дамшлгь кедг баз (ул) бәәнә.

Малин ик у-элвг хаша дотр гурвн баг малмуд бәә-хинь специалист биш, дамш-лтта кун чигн үзхмн. Негдгч багтнь, зүснь олт, болв цуг-таннь овань ик үкрмүд; хойрдгч багтнь—невчк багь овата, нооснь буурл үкрмүд; гурвдгч багтнь—зүсәрн хой-рдгч багинәс йилгьджд болш-го гишнь, зуг овагьарн зө-вәр бичкн үкрмүд.

Эдн нигджд цәәлгьджджәнә негдгч баг үкрмүдтнь олт зүсн, үстә тохмта—костром-ск, холмогорск, острфризск болн нань чигн үкрмүдәс экин тохмар бурдәгдсн сүрг болджана. Эн сүрг үкрмүдәр дамшлт кесмн.

1947 джил күртл сөрджд-дамшлгь кедг базин фермд нег үкрәс джилдән сааджд авдг үсн хойр миньгьн килограмм күрдг уга билә. Базд кәдл-дждәх улс малд шимтә хот-хол элвгәр бгәд, улм сәәнәр хәләджд-харссна ашд, нег джи-лин эргцд хойр холван ик—дөрвн миньгьн килограмм үс сааджд авцхав, дакад дарук джилднь зургьан миньгь гар килограмм үс сааджд авцхав.

Нег үкрәс зургьан миньгь гар килограмм үсн,—терүнәс даву юн кергтә? Болв тинм ашмудар биологс ханджд зөгсдждәхәш. Негдхлә, үснь шиньгн билә. Терүнә өткн 3,3 авн 3,5 процент күртл болдг билә. Эн зәрм колхозмудин болн совхозмудин фермсәр бгдг үснәс тату биш. Болв, тинм болв чигн, энүнә зөвшәржд зөгсджд болшго. Хойрдвар, шимтә хот дурдан бгдгдг үкрәс гарсн тугьлнь ик болдгнь медгдгдг биший. Тинм тугьл дундлад 42—44 килограмм татна. Тер учрар, үкр тәлән авх цагт зовлнэгта болна, нам үкрмүд тугьлджд чадл уга, үкдг йов-длмуд харгьна.

Шимтә хот элвгәр бгснә ашд үкр ик болн өткн үс бгдг болдгар, дакад үкр ам-рар тәлән авдг болдгар фер-мд үкрин тохм ясх тәр тәв-гдсми. Тер учрар шиньгн үс-тә үкринг гингн цогцта джер-сейск тохмта бухла харгьу-лх болджд шиндгдв: джерсей-ск тохмта үкрин үснь өткн (тавн—зургьан процент) бол-дмн.

Ашмуднь ямаран болв тегәд?

Биологин санджасн метәр, джерсейск тохмта бух үзсн үкрмүд амрар тугьлцхадг болв. Шин гарсн тугьл 30 килограмм татдг болгьдв. Болв эннь джерсейск тохмта үкрин тугьлас 50 процент күнд болджана. Цааранднь балдр тугьл, шимтә хот элв-гәр бгдгнә ашд, экиннь гес-нд эцгән татджд бсәд, тәрс-нәннь хөбн ик овата үкр болджд гарна. Тинм үкрин дундин чиньүрнь тугьлад уга гундждан 500 килограмм болна. Эн экиннь дундин чиньүрәс невчк багь, болв джерсейск тохмта үкрин дундин чиньүрин дуньгәс 50 процент күнд болджана.

...Үкрин хаша дотр бәәх хойрдгч баг малмуднь—тинм балдрмуд болджана.

Оньгрсн джил түрүн тугь-лдждәх балдр гундждин үснь дундлад өткнәрн 5,1 проце-нт, икәрн 3751 килограмм болв. Үкр болгьн дундлад 191 килограмм цагьан тос бгв—экиннь тохмас 20 кило-грамм ик тос бгчәнә, тинг-хләрн 8 центнер шаху шим-тә хот багьар идв. Балдр үкрин килограмм тосн болгь-нд 17,7 хогин единици гаргь-гдв, шиньгн үстә экин тохм үкрт болхла—26—28 хотин единици гаргьгдгдг билә.

Гурвдгч баг үкрмүд—джер-сейск тохмта үкрмүднь бол-хла (фермд цуг бийнь тавн үкр бәәнә), гингн цогцта бол-на мана климатд идждлжд тахшад уга тәләдән негдгч чигн багла, хойрдгч чигн багла дөрлджд чадшго.

Түрүн болджд тугьлсн үкр-рин үснь, хойрдад-гурвдад тугьлсн үкрин үснәс кезә чигн багь болдгнь медгдгдг биший. Тер тәләд балдр үкр-рин үс бгдгнь цаарандан ясрх зөвтә. Эн минь ода чиг-н үзгдждәнә. Фиалк гидг үкр хойрдад тугьлхларн 275 бдр (ода бийнь саагта бәәнә) 4500 килограмм. өткнәрн 6,1 процент үс бгв (эннь экиннь бгдг үснәс хойр холван ша-ху ик). Аллея гидг үкрәс—бас хойрдад тугьлсн үкр—155 бдр 4000 килограмм, өтк-нәрн 5,83 процент үс сааджд авгдв. Эн Аллея гидг үкрәс дуүртлнь 4 центнер цагьан тос авч болхмн гиджд фермин кәдләчнр тоолдждәхана.

—Колхозмудин болн сов-хозмудин фермсәр тингджд тохм салгьджд болхмб?

—Болх бәәтхә, совхозмудг эрк биш кергтә, зуг эрк биш шимтә хот элвгәр, нег үлү, кеелтә цаглань эрк биш бгх кергтә. Шимтә хот элвгәр бгсн цагт экин геснд бәәсн тугьл багь цогцта эчкин, эн саамд джерсейск тохм татджд бсхмн болджана,—гиджд ака-демик Т. Д. Лысенко хәрү бгнә.